

Aleksandar DURMAN

»INDUSTRIJA CINABARITA U VINČI«

UDK 903.(497.11) »634«
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper
Prehistorijska arheologija
Prehistoric Archaeology
Primljeno: 1989. 02. 15.

Mr. Aleksandar Durman
41001 ZAGREB — YU
Arheološki zavod
Filozofski fakultet
Đure Salaja 3

Arheološkim iskopavanjima s početka stoljeća na lokalitetu Vinča, M. Vasić je dokazivao postojanje industrije cinabarita u vinčanskoj kulturi. S obzirom na blizinu ležišta cinabarita na obroncima Avale u Šupljoj steni, dokaze valja smatrati uvjerljivima, ali zbog postojanja peći neobične konstrukcije produkcija je otišla i dalje od dobivanja samog cinabarita. U takvim pećima mogao se cinabarit topiti u živu koja je služila za proizvodnju aluvijalnog zlata.

I novija istraživanja dokazuju da je rudarstvo i taljenje bakra u vinčanskoj kulturi bilo široko poznato, a razlog tako dugog kontinuiteta života Vinče je produkcija žive. Time se otvaraju široke ekonomske veze Vinče i izvan okvira vinčanske kulture.

Godine 1932. pojavila se prva knjiga u nizu od četiri Vasićeva kapitalna monografska djela o lokalitetu Vinči.¹ Jedinствен je primjer da jedan arheolog započne prikazivanje svojih dugogodišnjih istraživanja na jednom lokalitetu knjigom pod naslovom »Industrija cinabarita i kosmetika u Vinči«. ²

Možda je njegovo vlastito uvjerenje da taj lokalitet pripada mnogo kasnijem vremenu no što se to danas smatra ohrabrilo autora na tako smjelu pretpostavku, ali u ovom je radu iznio mnogo dokaza o spomenutoj aktivnosti u Vinči. Ipak, autori koji su se kasnije bavili vinčanskom kulturom pomalo su nepravedno zapostavljali njegove procjene i dokaze. Tome nije bio razlog samo datiranje vinčanske kulture u neolitičko vrijeme, već je taj izuzetno moćan tel, zbog svoga dugog trajanja koje je ispunilo cijelu vinčansku kulturu, autorima bio značajniji u stratigrafskom smislu nego zbog sama postojanja. Dobrim je dijelom tome pridonio i V.

Milojčić³ svojom tvrdnjom o postojanju rudarskih radova u rudniku cinabarita Šuplja stena na Avali od vremena kostolačke kulture i njezina naselja nađena u blizini.

No, vratimo se Vasićevim dokazima o preradi cinabarita u Vinči: »Komadi cinabarita nalaženi su u svim nivoima kulturnog sloja u Vinči.«⁴ Taj podatak »o svim nivoima« pokazuje da se cinabarit zaista nalazio duž cijelog presjeka lokaliteta, jer je Vasić u nabrojanju drugih nalaza vrlo precizan u opisu: »... poput okamenjenog drveta nađenog u sloju na dubinama od 9,3 m, 9,2 m, 8,3 m, 7,1 m, 6,9 m, 6,6 m, i 6,1 m.«⁵ Komadi cinabarita su, kako je zaključivo, u Vinču bili doneseni iz Šuplje stene na Avali, s udaljenosti od oko dvadesetak kilometara.

Kasnije je, kako je već spomenuto, Milojčić ustvrdio da rudarska okna i keramika nalažena u njima pripadaju kostolačkoj kulturi, ali nalazi samog cinabarita u Vinči govore o stanovitim radovima Vinčanaca u Šupljoj steni. Poznato je već da rudarski radovi iz mlađih vremena uništavaju dokaze o postojanju ranijih, pa bi se to moglo zaključiti i u ovom slučaju. Ako vinčanska kultura eksploatira bakar pravim rudarskim aktivnostima u svojoj mlađoj fazi na Rudnoj glavi⁶, ne bi nas morala iznenaditi činjenica da su za svoje potrebe kopali cinabarit, mnogo rjeđi mineral.

S izuzetkom Avale, nije poznato nijedno drugo izvorište cinabarita u okviru cijelog područja protezanja vinčanske kulture. Stoga bismo tako dugo postojanje jednog naselja (kroz čitavo vrijeme trajanja kulture) možda morali objasniti upravo blizinom rudnika cinabarita ili, kako je Vasić odlučno istaknuo: »Ovo rudno blago u, može se reći, neposrednoj okolini Vinče bilo je, nesumnjivo glavni uzrok osnivanja ljudskog naselja na ovom lokalitetu, na obali Dunava. Ako su se stanovnici preistorijskih naselja u neposrednoj okolini Avale bavili eksploatacijom rudnih žica galenita i cinabarita, stanovnici Vinče su prerađivali taj materijal.«⁷

U posebnom dijelu prve glave (»Peći u zgradama u Vinči«), M. Vasić vrlo detaljno opisuje neobične peći, nađene unutar kuća, za koje tvrdi da su služile za prženje cinabarita. Na podu pojedinih kuća, koje su se sastojale od dviju prostorija, nađeno je više peći. Otkopane su u mlađim slojevima tela na Vinči (dubine oko 1,50 m; 3,20 m; 3,60 m; 3,90 m), a »... valja pomenuti još jednu porušenu peć čiji snimak predstavlja slika 21. Ova peć je važna pre svega stoga što pripada dubini devetoga metra u kulturnom sloju Vinče i predstavlja starije doba toga naselja. U 1930. godini nađeni su ostaci peći i na 8,81 m, a u 1931. godini je nađena peć na dubini od 9,2 m.«⁸

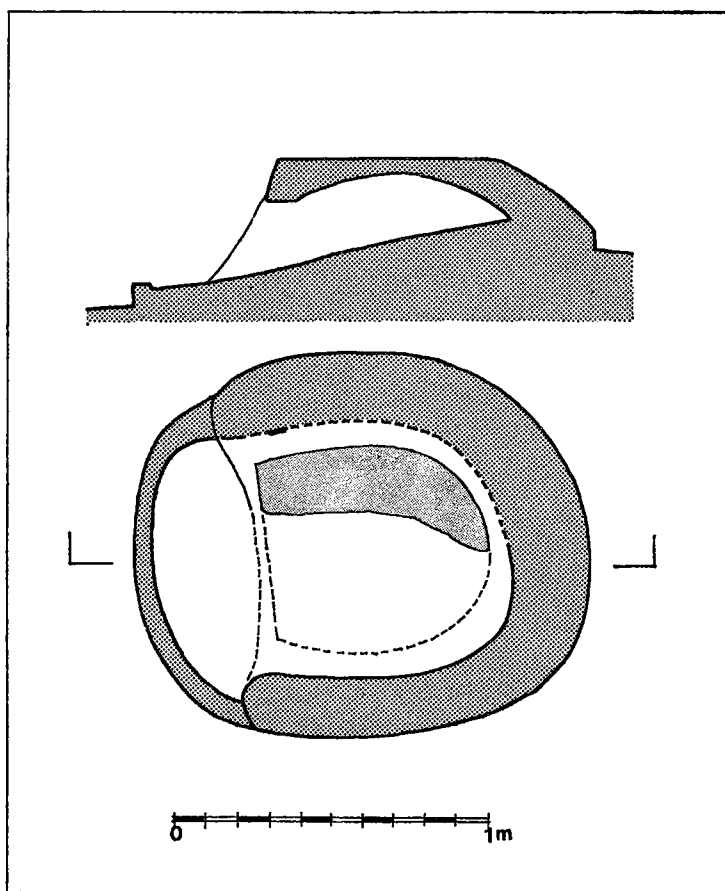
Sve su peći imale temelj potkovastog oblika, a svod im se s gornje strane završavao zaravnjenom plohom. Zidovi peći su masivni, a pod je bio vrlo gladak i po nekoliko puta obnavljan. Ove su peći neobične upravo zbog takvih podova, jer su svi nagnuti prema otvoru i ta se kosina produžuje sve do jednog »reljefnog okvira«⁹ koji se polukružno proteže ispred otvora peći. Podovi su imali pad od 15 centimetara, a kod peći iz devetog metra sloja i preko 25 centimetara. Ta razmjerno velika kosina

podova možda sama po sebi ne bi značila ništa posebno da ispred peći ne postoji »reljefni okvir« na kojem se moglo zadržati sve što se slilo. Upravo je tako pretpostavljao i Vasić, posebno ističući i osnovnu razliku između onih mlađih i one iz devetog metra sloja: »Ali je ta peć na slici 21 još važnija zbog svoga jako nagnutog poda, a još većma stoga što se, na mestu reljefnog oboda na prednjoj ivici poda, nalazilo, ispred peći, jedno udubljenje duž skoro celog čela peći.«¹⁰ Moglo bi se reći da je prvotno iskustvo s jarkom ispred peći zamijenjeno funkcionalnom poprečnom pregradom. Vasić s pravom ističe činjenicu da te peći nisu služile za zagrijavanje, jer su bile i po dvije istovremeno u jednoj prostoriji.

Vasić ovako objašnjava funkcioniranje tih peći: »Ti glatki i jako nagnuti patosi s reljefnim okvirima ili s udubljenjem ispred peći najrečitije dokazuju, da su ove peći u Vinči služile za sušenje, odnosno prženje, cinabarita iz kojega se, i po Vitruvijevu opisu, redukovala živa, koja se u kapljicama skupljala na pod peći, niz njega padala prema reljefnom okviru, ili se sticala u udubljenja ispred peći odakle je metana u sud s vodom. U tom cilju peći su prethodno mogle biti zagrevane, pa je zatim stavljano komade (glabrae) cinabarita u njih; ili su u peći, istovremeno, stavljani raspaljen drveni ugallj i komadi cinabarita. Takva upotreba ovih peći potvrđuje se i odsustvom drugog otvora na njima, jer bi kroz taj otvor evaporisana živa izašla van peći, pa bi i ceo trud bio uzaludan. — Za sada se ne može odgovoriti na pitanje da li su peći, za vreme prženja cinabarita u njima, bile zatvorene ili ne. U ovom objašnjenju upotrebe peći u Vinči nalazi se i uzrok, zbog kojega su njihovi podovi ponovo premazivani, pošto bi se u pukotinama mogle zadržavati i gubiti kapljice žive. Ali su ti podovi morali biti glatki, bez pukotina, i za preradu cinabarita u cinober boju, za šta se, u tekstu Vitruvija, nalaze dovoljni razlozi. Vitruvije (De architectura VII, IX, 1): 'Grumenje kad je suho tuca se u gvozdanim stupama pa se onda ispira i prži više puta i tako se dobivaju boje, jer otpadne đubre'. — U koliko, dakle, komade postaje sitnije, da bi, najzad, postalo prah, u toliko je potrebnije da pod peći bude gladak da bi se lako mogao pokupiti prah i da bi se i pri tim naknadnim prženjima dobijena živa mogla sliti niz nagnuti patos. S oba postupka — i za dobivanje žive i za dobivanje crvene — cinober boje — stoje u vezi i naročito izrađeni patosi u prostorima oko peći iz istih razloga, kako se ne bi gubili ti skupoceni proizvodi.«¹¹

Premda M. Vasić upozorava, pozivajući se na Dioskuridesa i Plinija Starijeg, na moguće pogubno djelovanje živinih isparenja, ipak govori samo o cinabaritu kao gotovom proizvodu. Nalazi čitav niz dokaza i obrazloženja za upotrebu cinabarita, a živu kao gotovi proizvod jednostavno više ne spominje. Po našem se mišljenju upravo na tom mjestu otvara prostor za dodatnu, odnosno ponešto modificiranu interpretaciju.

Uloga cinabarita kao gotovog proizvoda mogla se dokazati u konkretnoj upotrebi (boja), a živi nije ostalo traga. Možemo pretpostaviti da je živa možda i bila neželjeni nusproizvod koji se odstranjivao, ali ostaje

Na crtežu je prikazan presjek peći (prema Vasiću).

činjenica da su je poznavali i morali rukovati njom. Je li živa stanovnicima Vinče bila potrebna ili ne, pokušat ćemo razjasniti u daljnjem tekstu.

Živa je poznata kao zlatotopka. Ispirači zlata sve do današnjih vremena upotrebljavaju živu da bi odstranili sve nečistoće iz sitnozrnog aluvijalnog zlata. Postupak se sastoji u tome da se nečisto zlato miješa sa živom koja ga otapa te se taj amalgam procijedi kroz kakvu tkaninu. Zatim se žari u posudi, a već pri temperaturi iznad 350 °C živa ispari ostavljajući u posudi čisto zlato.

Je li taj postupak bio poznat već u vrijeme vinčanske kulture? Moglo bi se, zbog općeg nedostatka nalaza zlata na vinčanskim lokalitetima,

odmah odgovoriti odrečno, jer ako nema zlata, čemu onda dokazivati postupak dobivanja? No, moramo se prisjetiti da u slojevima vinčanskih lokaliteta ima i neznatnih nalaza bakra (veći predmet nađen je samo na Gomolavi).¹² Četiri ostave bakrenih sjekira iz Pločnika¹³ koje se pripisuju vinčanskoj kulturi, naprotiv, dokaz su da je bakar bio u opticaju i da nije bio tako rijedak. Ali u naseljima se veoma rijetko nađe pouzdan dokaz o proizvodnji metala jer se metal čuvao, pa i onaj istrošeni, budući da se, za razliku od kamena, mogao reciklirati. Ipak, najvažniji argument o značajnoj upotrebi bakra iznio je B. Jovanović u svojim istraživanjima i studijama o Rudnoj glavi, rudniku bakra vinčanske kulture.¹⁴

Ako društvo dosegne civilizacijsku razinu na kojoj se javlja potreba za pojedinim rudama na razini rudarenja, svijest o takvom materijalu nadilazi slučajnosti. Možda bi se na taj način mogla obrazložiti i upotreba zlata u vinčanskoj kulturi, ali ne i dokazati primjena žive u toj proizvodnji.

Živa se zbog svoje tekuće konzistencije ne može naći na arheološkim lokalitetima. S obzirom na to da je otrovna (razarajuće djeluje na mozak), nije se niti mogla čuvati unutar kuća.¹⁵ Budući da je u Vinči teško dokazivati metalurgiju zlata, jer za takvu djelatnost nema elemenata, može se pretpostaviti da su glavni »potrošači« žive bili sakupljači zlata čija se aktivnost odvijala izvan naselja.

Sve do senzacionalnog otkrića nekropole u Varni (1972—77) nije se moglo ozbiljno govoriti o metalurgiji zlata bakrenodobnog vremena jugoistočne Evrope.¹⁶ Kako piše I. Ivanov, pronađeno je 2000 komada zlatnih predmeta ukupne težine 5,5 kg, a čistoće zlata 23,5 karata.¹⁷ Posebno je vrijedan spomena grob 43, jer su uz pokojnika bili priloženi zlatni predmeti u težini od 1516 grama. Iz nekropole potječe 28 raznih tipova predmeta izrađenih od zlata te obrađenih kovanjem i poliranih pijeskom.¹⁸ Što se tiče upotrebe zlata, možda su još zanimljiviji nalazi dviju keramičkih posuda oslikanih zlatom.¹⁹

Ovu zaista unikatnu i briljantnu tehniku keramičara, ali i zlatara, iz Varne pokušala je objasniti M. Gimbutas usporedbom s identičnom tehnologijom iz istog vremena — bojanjem posuda grafitom: »Analiza grafitom dekorirane keramike pokazuje da je proces njezine proizvodnje bio složen. Peći su dosizale temperaturu od oko 1000 °C i nakon što je grafit nanesen na suhu, izglaćanu površinu, posude su pečene redukcionim procesom. Zlatom obojene posude bile su vjerojatno proizvedene na sličan način, nanošenjem zlatnog praha da bi se dobili zlatni tonovi.«²⁰ Ivanov se, s druge strane, svojom tvrdnjom da »treba odrediti prikladnu primjesu koja bi boju trajno učvrstila za glinu«²¹ samo udaljuje od rješavanja problema.

Pri tako velikim količinama zlata nije se moglo osloniti samo na slučajne nalaze, a tehnološka obrada, pa i slikanje zlatom, predstavlja izuzetno majstorstvo i poznavanje njegovih strukturnih osobina. Zbog velike čistoće zlata, a u ovom slučaju i količina igra važnu ulogu, teško je pret-

postaviti da ono nije bilo podvrgnuto nekom postupku očišćenja. Sama tehnika slikanja amalgamiranim zlatom može se bolje primijeniti od one koju pretpostavlja M. Gimbutas. Dovoljno je izmiješati živu i zlato i tekući amalgam nanijeti na posudu. Na običnoj vatri, već kod 360 °C, živa će ispariti, a zlatna slika ostati na stijenci posude. Tako niska temperatura ne može promijeniti originalnu crnu boju redukcijski pečene posude.

Nalazi kamenih i bakrenih sjekira-čekića s rupom za nasad drške iz nekropole u Varni pripadaju istoj kategoriji kao i predmeti iz ostava vinčanske kulture iz Pločnika. Te ostave pripisuju se mlađem razdoblju vinčanske kulture, baš kao i sve peći s kosim dnom iz Vinče koje imaju poprijeki reljefni okvir ispred ulaza. U podjeli vinčanske kulture po M. Garašaninu, one bi vremenski odgovarale Vinči Pločniku II, odnosno Miložićićevu stupnju D.²² Prihvatimo li kronološki odnos H. Todorove, kultura Varna bi vremenski odgovarala Karanovu VI, Gumelnitzi, Salcuti I—III te Vinči D²³ odnosno, kako precizira C. Renfrew, nalazi iz Varne se mogu tumačiti samo u kontekstu kulture Gumelnitza.²⁴

Usvojimo li povezanost žive i zlata u tehnološkim procesima već u vrijeme nekropole u Varni, blještavi sjaj zlatnih nalaza s tog lokaliteta bacit će značajno svjetlo i na Vinču. Značenje Vinče više se ne ogleda samo unutar vlastite kulture, već ona svojom specifičnom i unikatnom ekonomikom snabdijeva i one prostore koji nisu s njom u neposrednom dodiru, tim prije što vinčanska kultura u posljednjoj fazi počinje gubiti svoje istočne posjede, upravo u smjeru puteva od Vinče prema Varni. Ovo je vrijeme B. Jovanović odredio kao »horizont primarnog rudarstva bakra na Balkanu«, da bi to i precizirao: »Karakteristični predstavnici tog rudarstva su grupe Marica — Karanovo V, odnosno Karanovo VI — Gumelnica, mlađa Vinča i Tisapolgar. Zato je istočni planinski pojas južnog i centralnog Balkana, odnosno Karpatskog venca, kao deo teritorija ovih grupa inicijalni centar balkansko-podunavske metalurgije ranog eneolita.«²⁵ Tu valja uključiti prostor Transilvanije koji je svojim zlatom najvjerojatnije snabdijevao stanovništvo Varne.²⁶ Tako samo zatvorili trokut Vinča — Transilvanske Alpe — Varna.

No, lokalitet Vinča ima i peći s kosim dnom iz devetog metra, doduše neznatno različite konstrukcije, koje odgovaraju najstarijoj fazi vinčanske kulture. Ako su u toj fazi peći služile samo za prženje cinabarita, ipak je njihovo posebno konstruirano koso dno služilo za odvođenje žive.

Da bi se rasvijetlila njihova prava uloga, moramo se još jednom vratiti funkcioniranju tih peći. Ukoliko je potrebno samo žarenjem osušiti rudaču, tj. cinabarit, pa i odstraniti neželjenu živu koja će se pritom pojaviti, ovakve peći nisu potrebne. Dovoljno bi bilo, pa čak i poželjno, na otvorenom ognjištu žariti cinabarit i živa će na temperaturi od 446 °C sublimirati te se potpuno izgubiti.²⁷ Poslije toga dovoljno je cinabarit smrviti i posao oko dobivanja boje je završen. Želi li se pak zadržati živu pri žarenju cinabarita, mora se preko ognjišta postaviti kupola na kojoj se kondenzira živina para. Kapljice žive će odatle kapati na pod peći te

će njegovom kosinom isteći do poprečne pregrade izvan peći. Zbog toga smatram da su ove peći poznavacima žive služile da ekstrahiraju živu iz cinabarita, a preostali cinabarit je bio nusproizvod. Prihvatimo li pretpostavku da je kupola peći nužna zbog kondenziranja živine pare, ostaje veliki problem pojačanog dovoda zraka u prostor gdje se cinabarit žari. Je li otvor sam po sebi bio dovoljan da peć snabdije odgovarajućom količinom kisika ili se u peć ubacivao donator kisika (vapno, eventualno dunavske školjke i sl.) te u oksido-redukcijskom procesu odvajao sumpor iz cinabarita, ostat će nepoznanicom.

Živa nema svojstva ostalih metala ni čvrstoću pri dnevnoj temperaturi, te se stoga nije mogla smatrati metalom, ali se mogla shvatiti kao nužan pratilac onih koji se bave metalom — prvenstveno zlatom. Stoga su te peći zasada najstarije metalurške peći u jugoistočnoj Evropi.

Privati li se ta konstrukcija, tada je Šuplja stena najstariji poznati rudnik metala u jugoistočnoj Evropi, a Vinča naselje koje je svoj dugi kontinuitet i prestižnu ulogu ostvarivalo proizvodnjom žive. Zasada je teško odgovoriti za koga su stanovnici Vinče proizvodili u trenutku dolaska na tu poziciju, ali u kasnoj fazi mogli su snabdijevati tragače za zlatom i same stanovnike Varne (bojenje posuda zlatom).

Ipak, na kraju valja napomenuti da je vinčanska kultura u svojim najranijim fazama (Vinča Tordoš) zaposjela i Transilvanske Alpe, područje najbogatije zlatom u ovom dijelu Evrope. Možda se u toj činjenici krije dio odgovora i o karakteru čitave vinčanske kulture. Stoga se valja još jednom sjetiti Vasićeve prve monografske knjige o industriji cinabarita u Vinči, bez obzira na njegovu pogrešku u kronološkoj interpretaciji.

BILJEŠKE

- 1 M. Vasić, Preistorijska Vinča, I—IV, Beograd 1932—36.
- 2 M. Vasić, Preistorijska Vinča I, industrija cinabarita i kosmetika u Vinči, Beograd 1932.
- 3 V. Miložić, Das vorgeschichtliche Bergwerk »Šuplja stena« am Avalaberg bei Belgrad in Serbien, Wiener Prähistorische Zeitschrift, XXX, 1943, 41—54.
- 4 M. Vasić, op. cit., 5.
- 5 Ibid., 4.
- 6 B. Jovanović, Rudna glava, Majdanpek — rudokop ranog eneolita, Arheološki pregled, 12, Beograd 1970, 26—28; B. Jovanović, Rudna glava, Bor — Beograd 1982.
- 7 M. Vasić, op. cit., 6.
- 8 Ibid., 13.
- 9 Ibid.
- 10 Ibid.
- 11 Ibid., 16.
- 12 B. Brukner, Naselje vinčanske grupe na Gomolavi, Rad vojvođanskih muzeja, 26, Novi Sad 1980, 34 i sl. 17.
- 13 B. Jovanović, Metalurgija eneolitskog perioda Jugoslavije, Arheološki institut, knj. 9, Beograd 1971, 25; B. Stalio, Četvrti nalaz bakrenog i kamenog oruđa iz Pločnika kod Prokuplja, Zbornik radova Narodnog muzeja, VII, Beograd, 1973, 157—161.
- 14 B. Jovanović, Rudna glava, Muzej rudarstva i metalurgije i Arheološki institut, pos. izd., knj. 17, Bor — Beograd 1982.
- 15 M. Green i Turk, Safety in Working with Chemicals, 1978, 94—96.
- 16 M. Gimbutas, Gold Treasure at Varna, Archaeology, Vol. 30, No. 1, 1977, 44—51; I. S. Ivanov, Treasures of the Varna Chalcolith Necropolis, Sofija 1978.
- 17 J. S. Ivanov, op. cit., 55.
- 18 Ibid.
- 19 Ibid., 60.
- 20 M. Gimbutas, op. cit., 50.
- 21 I. S. Ivanov, Varnenskija nekropol i negovoto mjesto v praistorijata na istočното Sredizemnomorie, Bulgarija v sveta ot drevnosta do naši dni, I, Sofija 1979.
- 22 M. Garašanin, Vinčanska grupa, Praistorija jugoslavenskih zemalja, ANUBiH, Sarajevo 1979, 152; V. Miložić, South Eastern Elements in the Prehistoric Civilization of Serbia, The Annual of the British School at Athens. No. XLIV, 1949, 280.
- 23 H. Todorova, The Eneolithic period in Bulgaria in the Fifth Millenium B. C., BAR International Series 49, Oxford 1978, 69.
- 24 C. Renfrew, Varna and the Social Context of Early Metallurgy, Antiquity LII, 1978, 200.
- 25 B. Jovanović, op. cit., 103.
- 26 M. Gimbutas, op. cit., 51.
- 27 Mercury (II) sulphide, Mc Graw Hill Encyclopedia of Science and Technology, Vol. 8, Fifth Edition, New York, 340.

Summary

»CINNABAR INDUSTRY AT VINČA«

On the basis of the results of archaeological excavations carried out at the Vinča site at the beginning of the century, M. Vasić proved the existence of the cinnabar industry in the Vinča culture. Considering the nearness of cinnabar ore beds in Šuplja Stena at the slopes of Avala, twenty kilometers from Belgrade, these proofs are quite plausible. On the other hand, the finds of untypically constructed furnaces (having domes and markedly slating floors leaning towards the furnace openings) point to the fact that such an industry was far more developed than mere cinnabar production. In these furnaces the cinnabar could be melted in order to produce mercury which was, in turn, used in the production of alluvial gold.

However, gold was not found in the settlements of the Vinča culture, but even the finds of copper objects are generally very rare. On the other hand, as it is well known, this culture exploited copper supported by the full-fledged mining activity at Rudna glava.

The necropolis at Varna, in which over 2000 golden artefacts were found (weighing 5.5 kilograms), belongs to the time of the late Vinča. Very high purity of gold (23.5 carats) implies that some refining procedure must have been applied. Particularly notable is the coloring technique that can be observed in two Varna pots. The most feasible explanation of this procedure, in our view, is that the gold was melted in mercury and that the subsequent amalgam was then used to paint the pottery. After that, it was sufficient to heat the pot at temperature of 350 °C, for the mercury would evaporate leaving the golden drawing behind. This explanation presupposes that goldsmiths and potters from Varna were familiar with the procedure of amalgamation.

Mercury was, evidently, in demand both by gatherers of alluvial gold and by those who further processed it.

It is the production of mercury that, in our opinion, explains such a long continuity of life at Vinča. Namely, the mercury production opens up possibilities of economic connections of Vinča with other areas beyond its borders.

However, it should be mentioned that even in its earliest phases (Vinča Turdas) the Vinča culture occupied the Transylvanian Alps — the area richest in gold in this part of Europe. This fact, conceals, possibly, at least a part of the answer concerning the character of the Vinča culture in its entirety.

